

Tiina Tambaum: digiriik on omadega pigis

- Eestis on inimesi, kes pole internetti mitte kunagi kasutanud
- Inimeste digioskused ei teki ega säili iseenesest
- Digitaalne kirjaoskus nõuab ühiskonnas tugisüsteemi

Vanem osa elanikest on pidevast digitoest ilma jäänud, kirjutab Tallinna Ülikooli haridusgerontloog Tiina Tambaum.

Kombainer sõidab külas vinge kombainiga kiirel saagikoristuse ajal läbi sajad hektarid. Maa, mille ta kombainiga üle käib, ei ole aga viljapõld, vaid suvaline maastik. See kombainer on hull. E-riigi vahendite haldajad sellist tegevust hulluseks ei pea.

Riik teab täpselt, kui paljud inimesed on eesti.ee aadressile saadetud e-kirjad oma postkasti suunanud. Riigi infosüsteemi ameti peadirektori asetäitja Margus Armi sõnade kohaselt on seda vanusegrupis 60 pluss teinud 22 protsenti inimestest. Ometi seatakse Tartus ja Tallinnas õed ja arstid nädalavahetusel vaktsineerimisvalmis ja 60–69-aastaste sihtgrupp kutsutakse kohale eesti.ee e-kirjaga. Kutsutud 2300 jõuab kohale 600.

Seda, et vanemates vanuserühmades on digiriigi vahendite kasutamisel kala sees, on ülikoolid rääkinud juba aastaid. Tartu Ülikooli teadlased on näidanud, et viimase kümne aasta jooksul on riigi e-teenuste kasutajate seas 45–64-aastasi olnud pidevalt 20 protsendi võrra vähem kui 30–44-aastasi. 2015. aastal kasutas vähemalt ühte e-teenust vanuserühmas 30–44 neli inimest viiest, vanuserühmas 45–64 aga kolm inimest viiest. Vanuserühmas 65+ langevad kasutajate arvud püstloodis.

Statistikaamet andmetel on Eestis praegu inimesi, kes pole internetti mitte kunagi kasutanud: 55–64-aastaste seas iga viies (17 protsenti) ning 65–74-aastase seas viiest inimesest kaks (44 protsenti). Mis annab sellises olukorras aluse otsuseks suunata riigile ja inimesele eluline infovahetus eesti.ee e-posti?

Tallinna Ülikooli juhitud 50+ vanuses inimeste longituuduuring SHARE näitab, et kaks kolmandikku neist, kes internetti kasutavad, hindab oma oskusi halvaks või väga halvaks. Ebakindlalt tunnevad ennast nii 50. kui ka 80. aastates inimesed, see tähendab, et hinnangud oskustele ei sõltu vanusest. SHARE näitas ka seda, et aja möödudes olukord ei parane, otse vastupidi. Vaadeldava kahe aasta jooksul oli rohkem neid, kelle oskused olid alla käinud, võrreldes nendega, kelle digioskused olid paranenud.

Nii nagu e-lahenduse olemasolu ei pane inimest seda kasutama, ei tähenda asja kasutamine automaatselt oskust seda edasi õpetada.

Personaalarvutid ja internet tulid meie ellu 25 aastat tagasi, kui praegune 65-aastane oli 40. Selle ajaga on riigist saanud digiriik, kuid kodanikest ei ole saanud digikodanikke. Eesti peab ennast digiriigiks eelkõige seetõttu, et meil on nutikad lahendused ja e-teenused. Tavalises riigis tegeletakse kodanikukasvatusega, digiriigis eeldatakse, et digikodanik kasvab ise. Juurduvad on mõtteviis: annab arendaja digikeskkonna, annab ka soovi ja oskuse seda kasutada. Nii oleme jõudnud olukorda, kus digiriigi sees elab higeriik – inimesed, kes ei tea, et nad ei tea, kes ei lävi inimestega, kes teavad, ja kellel pole kellelki küsida, kui nad aru ei saa.

Nii teooria kui ka andmed näitavad, et inimeste digioskused ei teki ega säili iseenesest. Probleem on tulnud, et jääda. Digikirjaoskusel ja kirjaoskusel pole midagi ühist, sest eesti keelel ei tule iga nädal juurde arendusi ja uuendusi ning iga viie aasta tagant ei vahetata välja kogu grammatilist platvormi. Digitaalne kirjaoskus nõuab ühiskonnas tugisüsteemi, milles on kõik need komponendid, millega on harjunud kontoritöötajad. Selline tugisüsteem puudub neil, kes on tööturult väljas või kelle igapäevane töö ei nõua digiarenguga kaasaskäimist ning kellel pole kolleege, kellele küsimusi esitada ja kellega märkamatu digiavastusi vahetada.

Inimesed loodavad lähedaste peale, riik ja kohalikud omavalitsused loodavad raamatukogude peale. Raamatukogud on digimentorlust pakkunud tõepoolest aastaid, saamata selleks lisaraha, ruume või võimalusi professionaalseks väljaõppeks. Nii nagu e-lahenduse olemasolu ei pane inimest seda kasutama, ei tähenda asja kasutamine automaatselt oskust seda edasi õpetada.

Mida oleks pidanud tegema teisiti seoses plaaniga kasutada pandeemia olukorras eesti.ee e-posti kontosid? Seda, et meil on vaja kõnetada kogu rahvast ja me ei saa seda teha telefonitsi, oleks pidanud ette nägema juba aasta tagasi. Üks aasta, aga mitte üks nädal oleks olnud ka piisav aeg, et loota muutustele inimeste käitumises. Kommunikatsiooniplaan oleks pidanud olema suunatud kahele sihtgrupile: neile, kes ise e-aadressi ümbersuunamise teevad, ja neile, kes peaksid aitama teistel suunamist korraldada. Mõlema sihtrühma kommunikatsiooniplaanis oleks pidanud olema vähemalt kaks kihti: argumendid, miks seda vaja on, ning õpetus, kuidas seda teha.

Digiriik peab täitma lõhe, mis mustab digilahenduste ja nende kasutamise vahel. Lahendus peab olema süsteemne, sest probleem hõlmab suurt osa ühiskonnast ja see on määratud kestma nüüd ja edaspidi. Digiriik vajab lisaks internetivõrgule digimentorite võrku. Vanema osa elanike ilma jätmine pidevast digitoest on jõudnud lõpuks kõigile nähtavaks diskrimineerimiseks.